

A KRÓNIKÁK ÉS A SZÜLŐFÖLD-TÖRTÉNELEM TANULMÁNYOZÁSA

A történelemnek alapvető feladata, hogy az emberi társadalom fejlődésével kapcsolatos jelenségeket kutassa, feldolgozza és tudományosan megmagyarázza. A történelem egyetemes és nemzeti történelemre való klasszikus felosztásának éles határai mind gyakrabban elhalványodnak, mert e két ágazat nagy mértékben átszövi egymást.

Az ilyen, alapján véve elfogadható, felosztás annál is inkább háttérbe szorította a szülőföld- (regionális, lokális) történelem tanítását, mert ezt a történelmet nem is csak ritkán regionalizmusnak, a történelem felaprózásának, felparcellázásának minősítették. Ilyen jellegű veszély soha nem létezett, sőt nemegyszer az bizonyosodott be, hogy a polgár, de különösen az ifjúság saját környezete kimagasló egyéniségeiről és jelentős eseményeiről szép keveset tud, pedig a szülőföld-történelemhez való ilyen állásfoglalás következményeképpen a tágabb környezet történelme iránt is absztrakt viszonyulás alakulhat ki.

Erről az anyagról beszélve gondolnunk kell a dialektika egyik alapvető elvéről is: a megismerés útja csakis az egyestől, a résztől az általánosig, egyetemesig és megfordítva haladhat.

MILYENEK A SZÜLŐFÖLD-TÖRTÉNELEM TANULMÁNYOZÁSI LEHETŐSÉGEI?

Évről-évre javulnak a szülőföld-történelem megismerési és tanulmányozási lehetőségei. Ezzel kapcsolatban a következőket említhetem meg: települések és tájak monográfiája, regionális múzeumok alapítása, gazdag irattári anyag és a vele kapcsolatos előadások, a történelmi eseményekben résztvevő egyének, csoportok és szemtanúk elbeszélései és egyebek. A szülőföld-történelem ismertetésében jelentős szerep jut a nyilvános tájékoztatás eszközeinek is — kezdve a faliújságtól és a tájékoztató hangszóróktól egészen a regionális, vagy helyi jellegű újságokig és rádióállomásokig.

Környezetünk múltjának megismerése iránt az érdeklődést felkelthetik azok az objektumok, amelyek körülöttünk állnak, mint például valamely munkaszervezet, iskola, különböző intézmények, utcák, hidak és más objektumok neve.

A TELEPÜLÉS- ÉS TÁJ-KRÓNIKÁK HELYE ÉS SZEREPE

A szülőföld-történelem tanulmányozásában a település- és táj-krónikáknak különleges szerepük van.

Mielőtt a krónikák e különleges formájáról valamit is szólnánk, meg kellene a fogalmat közelebbről határoznunk. A krónika (görögül, kronikos) igen tág jelentésű fogalom és felölel minden olyan írást, amelyet év és időrend szerint klasszifikáltak. A mi esetünkben olyan művekről van szó, melyek megtartották a krónikák alapvető formáját — az időrendbeli sorrendet; alapvető témájuk a Népfelszabadító Harc, de globális vonalakban érintik a távolabbi múltat is, s így egy meghatározott környezet, táj vagy település alapvető eseményeinek történelmi keresztmetszetét nyújtják, rámutatva a szabadságszeretet, a haladás és forradalmiság kapcsolatára azokkal az eseményekkel, amelyek a Népfelszabadító Harc és a szocialista forradalom forró éveiben történtek.

A település- és táj-krónikákat (mert ez alkalommal csak róluk szólnak, és ezentúl csak egyszerűen *krónikáknak* nevezzük) a kortársak és az eseményekben résztvevők emlékezete, vagy olyan történelmi dokumentumok alapján írják, amelyek a feldolgozandó témára vonatkoznak. Ez a körülmény a krónikák olyan sajátos zsánerét alakította ki, mely követve a történelmi eseményeket igen domborúan és az életnek megfelelő módon idézi fel annak a kornak a légkörét és szellemét, melyről a krónika szól. Ilyen módon a krónikák hronologikus sorrendben és stílusos formában valamely meghatározott környezet hű társadalmi, gazdasági, politikai, szociális, kulturális és művelődési jelenségeit mutatják be.

A körülmények közrejátszásával ugyanis mindörökké igen sok olyan dokumentum tűnt el, amelyek a Vajdaságban élő népek és nemzetiségek forradalmi harcának a fejlődését örökítették meg.

Ki kell ugyanúgy hangsúlyoznunk, hogy a krónikák hűen rajzolják meg a differenciálódás történelmi folyamatát a meghatározott környezetekben, s miközben különlegesen azokat a példákat és tartós értékeket emelik ki, amelyek arra mutatnak rá, hogy a nehéz és tragikus körülmények és feltételek között küzdő progresszív, forradalmi társadalmi erők hogyan harcoltak saját és távolabbi környezetük tökéletesebb társadalmi viszonyaiért.

A krónikák az említettekén kívül a mi „mindennapi” emberünk egy hosszabb időszakban folytatott folyamatos forradalmi harcát jelentős sikerrel tárják fel. Ilyen módon a krónikák útján az olvasó közönség szélesebb köre igen közvetett úton ismeri meg a történelemnek, mint társadalmi tudománynak a jelentőségét.

Tény az, hogy a krónikák számos családban és könyvtárban megtalálhatók (3000-es példányszámban adták ki őket), s ezzel a tágabb közösség múltjával foglalkozó tudományos feldolgozás jelentős forrásaivá is váltak. S ez a körülmény a szerzőket, és minden más társadalmi erőt arra kötelezi, hogy ezeknek a műveknek is megadjuk azt a helyet, amely őket a forradalmi tradíció ápolásában és fejlesztésében megilleti.

Az elmondottakon kívül a krónikáknak nagy jelentőségük van az ifjúságnak a szocialista forradalom által megihletett hagyomány szellemében való nevelésében. Legalábbis az eddig megjelent krónikák azzal a hatással, melyet a tanuló falusi és munkás ifjúságra gyakoroltak, a fentieket igazolják. Nevezetesen arról van szó, hogy egyes településeken a krónikák a szó szoros értelmében a szülőföld történelmének tanulmányozásában és oktatásában kizárólagos tankönyvül szolgálnak. Nyilvánvaló, hogy a tanulók érdeklődése a történelem tanítása iránt élénkebb, kifejezettebb azokban a környezetekben, amelyekben írott krónikák készültek és ha a tanításban fel is használják őket. Ugyanis a krónikákban szereplő személyek és események gyakran olyan híd szerepét töltötték be, amely az olvasót a történelem iránti érdeklődés és tanulmányozás szférájába vezette.

ALAPVETŐ ADATOK A KRÓNIKÁKRÓL

A krónikai anyag szervezett gyűjtése, feldolgozása és megjelentetése Vajdaságban 1953-ban indult meg; a mai napig Vajdaságról 14 hely- illetve táj-krónika jelent meg. Ezek a következők:

Sasanak a harcban (Novi Karlovci krónikája, írója Sava Mali, kiadó PO SUBNOR, Novi Sad, 1953.)

A főúton (Pećinac krónikája, írója Mihajlo Vidaković, kiadó PO SUBNOR, Novi Sad, 1961.)

Széláramlatban (Bukovac krónikája, írója Đorđe Vasić, kiadó RO SUBNOR, Beograd, 1965.)

Nyugtalan tűzhely (Sremska Kamenica krónikája, írója Miloš Lukić, kiadó PO SUBNOR, Novi Sad, 1967.)

Láng Crepaja felett (írója Vlajić Đorđe, kiadó RO SUBNOR, 1964.)

Egy zászló alatt (Karadorđevo krónikája, írója Đorđe Momčilović, kiadó RO SUBNOR, Beograd, 1968.)

Rusko Selo háborúban és békében (írója Ilija Vojvodić, kiadó RO SUBNOR, Beograd, 1969.)

Mindig harcban (Kumana krónikája, írója Zagorka Končar és Ljubomir Tabački, kiadó PO SUBNOR, Novi Sad, 1970.)

Fény a pusztaságban (Žednik krónikája, írója Rade Pualić, kiadó Minerva, Subotica, 1962.)

Tűzsziget (Ada krónikája, írója Urbán János, kiadó OO SUBNOR Ada, Novi Sad, 1967.)

Krónika Zombor és környéke munkásmozgalmáról és a JKP-ról (írója Milenko Beljanski, kiadó OO SUBNOR, Sombor, 1968.)

Krónika Zombor és környékéről a NFH-ban (írója Milenko Beljanski, kiadó OO SUBNOR, Sombor, 1969.)

Sajkás-vidék a NFH-ban (írója Vasa Kazimirović, kiadó Progres. Novi Sad. 1960.)

Krónika Dél-Bácskáról a Népfelszabadító Háborúban (írója Đorđe Vasić, kiadó PO SUBNOR, Novi Sad, 1969.)

Amint látjuk, öt krónika a Tartományi Bizottság SUBNOR kiadásában Vajdaság a harcban című sorozatban jelent meg, míg négy krónikát a Szerbia Köztársasági Bizottság SUBNOR, hármát a Harcos Szövetség községi bizottságai, kettőt pedig két könyvkiadó ház jelentetett meg.

1959-ig csak egy krónika jelent meg, az 1960 – 64-es időszakban 5, míg azóta összesen 9 krónikát adtak ki.

A legtöbb, 10 krónika, valamelyik településre vonatkozik, négy krónika pedig szélesebb területet ölel fel.

Terjedelemre nézve a krónikák 100 oldaltól 1000 oldalig tejednek, míg az átlagos oldal-szám valahol a 400 oldal körül mozog.

A háborús időszakon kívül a krónikák felölelik a feldolgozott település és a táj 1941-ig terjedő történelmének keresztmetszetét is, ami terjedelemben nézve leggyakrabban a mű 5–10-ed részét, vagy esetenként a felét is teszi ki.

Az 1965 után, de a korábban megjelent krónikákban is, a feldolgozott eseményekkel kapcsolatban álló egyének, csoportok, objektumok fényképét és az események vázlatait is megtalálhatjuk. Az adalékok ezenkívül felölelik az olyan felhasznált forrásokat, névjegyzékeket, dokumentumokat is, amelyek a társadalmi-politikai szervezetekre, akciókra, deportálásokra, bebörtönzésekre, büntető táborkokra, kivégzésekre, kínzásokra és egyebekre vonatkoznak.

JELLEGZETESSÉGEK ÉS KONCEPCIÓ

Vitathatatlan, hogy az eddig kiadott település és tájkrónikák a mi égtájunk alatt élő ember áldozatkészségének, szenvedésének, erőfeszítésének, reménykedésének állítanak emléket és ilyen voltuknál fogva állandó kiapadhatatlan forrásul szolgálnak az ifjú nemzedékek megihletésében. A kortársak gazdagon dokumentált szavai a tudósoknak, tanügyi és kultúr-munkásoknak lehetővé teszik, hogy a tágabb terület forradalmi harcát, és felszabadító háborúját átfogóbban, tartalmasabban, realisabban szemléljék, és dolgozzák fel.

A legtöbb krónikában a differenciálódás tartalmát és folyamatát, a transzformációt, a forradalmi erők alakulását a bázisokban, megfelelő módon dolgozzák fel, s ez a mozzanat az, amely tulajdonképpen a szocialista forradalom győzelmét döntően befolyásolta. A krónikák ezt a folyamatot plasztikus módon és élethűen mutatják be.

Azt is elmondanám még, hogy a krónikákban megfelelő módon sikerült egy viszonylag nem régi történelmi kor hiteles légkörét elővarázsolni s így a tények következetes feljegyzésével e kor eseményeit és emberi sorsait a feledés homályától megmenteni.

Érdekes a krónikák fejlődéstörténetét megvizsgálni.

A krónikákban kezdetben a kérdések katonai oldala és a politikai fórumok munkája dominált. Az ellenséget korábban, de még ma is főleg egyenruhában, leginkább a megszállási rendszer, a hatósági intézmények és egyéb intézkedések oldaláról mutatják be.

Ezzel ellentétben az írásokban mind láthatóbbá válik az a törekvés, amely a harc egy-egy szakaszában a Kommunisták Párt stratégiáját és taktikáját, egyének és egy-egy meghatározott környezet eszmei és politikai viszonyulását ismerteti, valamint azt az aktivitást, mellyel e tényezők a szélesebb néprétegeket a Jugoszláv Kommunista Párt eszmei harca köré csoportosította. A pártkáderek készsége és érettsége és a forradalmi harc eszmei szakaszában mind inkább kritikai vizsgálódás alá esik, és mindjobban kirajzolódnak a felszabadító harc és a szocialista forradalom sajátos, vajdasági feltételei.

Még mindig kevés szó esik a társadalmi-politikai és gazdasági élet struktúrájáról, a forradalmi harc egyes szakaszaiban, ehelyett a krónikák megelégszenek a munkásosztály akcióinak bemutatásával, anélkül hogy ezeket az akciókat valamely meghatározott környezet konkrét körülményeivel hozná kapcsolatba.

A krónikák az annyira jellemző vajdasági környezetben élő népek és nemzetiségek teljes egészében vett életét nem a legmegfelelőbb módon mutatják be; mellőzik azt a tényt, hogy a krónikák jelentős része egyes lakosú területek életére vonatkoznak.

Az eddig megjelent krónikákról állítható, hogy a tömegpszichológiát, a nép tudatát és mentalitását, valamint valamely meghatározott környezetet mozgósító és hajtó erejét a forradalmi harc folytatására nem eléggé domborították ki.

Az általános és a sajátos közötti viszony a krónikákban nagyjából proporcionálisan méretezett. Az általános jugoszláv és a vajdasági történelem annyi helyet kap, amennyi ahhoz szükséges, hogy abban a környezetben, melyről a krónika szól, felfogják és megértsek egy szélesebb jelentőségű politikai akció jelentőségét. Csak kisebb számú krónika foglalkozik kimondottan csak azzal a környezettel, amelyet ismertet.

A krónikák íróit még mindig dilemma elé állítja az, hogy milyen az egyén szerepe egy meghatározott eseményben. Úgy gondolom, hogy az eddig megjelent krónikákban a történelmi eseményekben szereplő egyének és a szélesebb néprétegek közötti viszonyt sikerült összeegyeztetni.

Meg kell azt is mondanom, hogy a krónikákban a forradalmi harc és a népfelzabardító háború idején olyan jelentős egyének is megkapták az őket megillető helyet, akiket az idő és az események később túlszárnyaltak. Más részről az olyan egyének szerepét, akik nem játszottak jelentősebb szerepet a népfelzabardító harcban, nem értékelték túl.

Ha elolvassuk az eddig megjelent krónikákat, két kérdés és dilemma vetődik fel. Mindenekelőtt, hogyan íródnak?

A vázlatuk igen különböző. A korábban írott krónikák főleg a népfelzabardító harc és a munkásmozgalom résztvevőinek emlékezetére és frissen szerzett benyomásaira támaszkodtak. Csak egészen kis mértékben használták fel a történelmi forrásokat.

Azokban a krónikákban, melyeket történészek írtak, kiváló történelmi anyag dominál, de az eseményekben szereplő résztvevők emlékezete alapján készült elbeszélések is jelentős helyet foglalnak el. Mindenesetre az így készült írások közelebb állnak a krónika meghatározásához.

A krónikák írásához nem is lehet, de nem is szükséges receptet adni. Valójában bennük éppen az a jó, hogy nem egyformák. Egyet azonban nem szabad szem elől téveszteni, ez pedig az, hogy az olvasó közönységet a krónikákban elsősorban az érdeklí, hogy egy meghatározott településen, vagy tájon milyen volt az élet harminc, vagy még több évvel ezelőtt. Ugyanis azokkal a pozitív példákkal, amelyeket a krónikák bemutatnak, arra neveljük az utókort, hogy szeresse és becsülje meg a forradalom hőseinek és névtelen résztvevőinek áldozatát, akik az objektív lehetőségekhez mérten a maguk módján járultak hozzá a történelmi haladáshoz.

A KRÓNIKÁK ÉS A TÖRTÉNELEM TANÍTÁSA

A szülőföld-történelem (tanulmányozásában) és tanításában, az oktató-nevelői munkában különleges szerepet töltenek be majd a krónikák. Ez nem azt jelenti, hogy a szülőföld-történelem külön tantárgy legyen az iskolában, de azt igen, hogy az ókori, középkori, és a legújabbkori történelemnek olyan kiegészítő és közvetlen módon bemutatató formája legyen, amelyben a bemutatott példákat valamely meghatározott környezetnek a lokalitása jellemez. Ilyen módon a történelem tanulmányozása és tanítása tér és idő szempontjából nem válik hozzáférhetelenné, hanem valami olyanná, ami velünk él és önmagunk részét képezi. Ha tájunk és településünk valamely meghatározott régió általános történelmi mozgalmaihoz való hozzájárulását nem ismerjük, akkor a történelmi törvényszerűségek és mozgások lényegét is nehezen tudjuk megérteni.

Tehát a történelem csak akkor válik az egyszerű emberekhez közelálló egyéniségek sorsává, ha az eseményeket a lehető legközvetlenebb módon minden környezet múltjából vett példákon mutatja be és a település és táj múltjának folyamata az általános történelmi mozgások folyamatával egybeolvad. Ami az általános történelemre vonatkozik, vonatkozik a szülőföld-történelmére is; minden túlzás vagy lekicsinylés nélkül a történelmi igazság érdekében minden egyéniségnek és eseménynek meg kell adni azt a helyet, amely őt, vagy őket megilleti.

A KRÓNIKÁK ÉS AZ OLVASÓKÖZÖNSÉG

Abból a célból, hogy megtudja, hogyan fogadták a krónikákat, a vajdasági Harcos Szövetség véleménykutatást végzett. Röviden összefoglalva, az olvasó tömör, eseményekben és tényekben gazdag krónikát kíván. Fontos megemlíteni azt a tényt is, hogy a krónikák, különösen a fiatalokban, felkeltették az érdeklődést és a tanulmányozási vágyat a szülőföld történelme iránt. Ugyanígy a történészeket is arra ösztönözték, hogy a történelem tanul-

mányozásában „kimozduljanak” a városi környezetből és így a szélesebb néprétegek szerepét a történelmi eseményekben tágabb méretekben szemléljék.

A település- és tájkrónikák olvasóközönségének számbeli gyarapodásával kapcsolatban meg kell említeni azt a gátló tény is, hogy az eddig megjelentetett 14 krónika közül mindössze csak egyetlen egy jelent meg valamely nemzetiség nyelvén (Ada krónikája magyar nyelven). Ily módon az olvasóközönség jelentős része meg van fosztva attól a lehetőségtől, hogy a krónikákat anyanyelvén olvassa. Erre a mozzanatra már felfigyeltek és a kiadási tervekben előlátták a krónikák nemzetiségi nyelven való megjelentetését is azokban a körzetekben, amelyekben nemzetiségek élnek.

A jelenlegi helyzettel összehasonlítva ez a lépés már haladást jelent, de abban az irányban viszont nem sok történt, hogy a nemzetiségi nyelveken írandó krónikák kiadását előmozdítsák is. Azon a véleményen vagyok, hogy a krónikák csak ilyen módon válnak Vajdaság valamennyi polgárának tulajdonává.

Az elkövetkező időszakban a krónikairás tervezése és a krónikák népszerűsítése terén az összes érdekelt tényező — társadalmi-politikai szervezetek, szak- és tudományos intézmények — részéről az eddiginél nagyobb fokú összehangolásra lesz szükség. Ehhez mindenféleképpen még társulnia kell a társadalom erkölcsi és anyagi támogatásának is, mert a krónikák nem csak egyes szervezetek és intézmények ügye, hanem valamennyiünké.